

О.К. ДОРОШЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ДО ТАКСОНОМІЇ РОСЛИН-ГОСПОДАРІВ *VISCUM ALBUM L.* В УКРАЇНІ

*За результатами багаторічних досліджень автора та літературними даними наводиться список рослин-господарів омели білої (*Viscum album L.*) в Україні, який охоплює 114 видів, форм та гібридів, що належать до 24 родів і 13 родин. З них 37 видів і форм рослин-господарів омели білої наведено вперше.*

Вивчення видового заселення омелою білою (*Viscum album L.*) рослин-господарів має давню історію. Так, Н.К. Среднінський [цит. за 1] ще у 1874 р. повідомляв про враження омелою груші (*Pyrus L.*). І.Г. Бейлін [1] розширив асортимент рослин-господарів омели, хоч і обмежився переліком тільки найголовніших їх родових комплексів. Зокрема це тополя (*Populus L.*), липа (*Tilia L.*), клен (*Acer L.*), робінія (*Robinia L.*), верба (*Salix L.*), глід (*Crataegus L.*) та береза (*Betula L.*). Пізніше П. Виноградов-Нікітін [4] вказував про масове враження омелою груші, яблуні (*Malus Mill.*), горобини (*Sorbus L.*) і дуба (*Quercus L.*) у насадженнях Грузії. Д. Ларіонов спостерігав рідкісне на той час для наших лісів явище (омелу на дубі) у Бородянці під Києвом [9]. А от для Молдови та Вірменії поява омели на дубі — звичайне явище [6, 10]. За повідомленням Є.В. Вульфа [5], в Криму вона паразитує на деяких диких плодкових.

У 1960 р. М.А. Кохно [7] серед рослин-господарів омели вперше згадує ясен зелений (*Fraxinus lanceolata Borkh.*), клен сріблястий (*Acer saccharinum L.*), горіх сірий (*Juglans cinerea L.*) і навіть бархат амурський (*Phellodendron amurense Rupr.*). Та найбільший список рослин-господарів омели білої міститься в працях Т.О. Булгакової [2]. У першій своїй публікації на цю тему [3]

вона наводить перелік 28 видів деревних рослин, уражених омелою білою в насадженнях дендропарку "Олександрія", — представників 10 родин і 16 родів. Щоправда, насадження одного об'єкта не відбивають загальної картини поширення омели в Україні, але й ці відомості, на нашу думку, становлять певний науковий інтерес. Так, наприклад, при спільному зростанні тополь канадської (*Populus deltoides Marsh.*), чорної (*P. nigra L.*) та білої (*P. alba L.*) останні два види зовсім позбавлені цього паразита. Цікаво також, що в насадженнях "Олександрії" омела часто трапляється на грабі звичайному (*Carpinus betulus L.*) і зовсім не виявлена на березі повислій (*Betula pendula Roth.*). Пізніше, розширивши район своїх досліджень до меж Правобережної України, Т.О. Булгакова наводить у списку рослин-господарів омели вже 73 види і форми, що представляють 22 роди і 13 родин [2]. Як бачимо, асортимент рослин-господарів омели білої розширився на 30% за рахунок родин, на 40% — родів і більш ніж у 2,5 раза — за рахунок видів, форм і гібридів.

Недавні дослідження стану зелених насаджень м. Києва дали змогу авторам [8] констатувати, що омела трапляється на 30 видах деревних рослин, однак це не відтворює справжньої картини заселення насаджень цим паразитом. По-перше, це пояснюється обмеженістю асортименту деревних рослин міських зелених насаджень, а

**Породинний спектр рослин-господарів
омели білої в Україні (станом на 1.10.2003)**

Родина	Кількість ушкоджених омелою				
	родів	видів	форм	гібри- дів	усього
Aceraceae Juss.	1	9	2	—	11
Betulaceae S.F.Gray.	2	15	—	—	15
Corylaceae Mirb.	2	2	—	—	2
Fabaceae Lindl.	2	2	—	—	2
Fagaceae Dumort.	1	2	—	—	2
Hippocastanaceae Torr. et Gray.	1	3	—	2	5
Juglandaceae A.Rich. ex Kunth.	1	6	—	—	6
Oleaceae Lindl.	2	4	—	—	4
Rosaceae Juss.	8	36	—	3	39
Rutaceae Juss.	1	1	—	—	1
Salicaceae L.	2	13	3	2	18
Tiliaceae Juss.	1	7	1	—	8
Ulmaceae Mirb.	1	1	—	—	1
Усього	25	101	6	7	114

по-друге — недостатньою кількістю обстежених об'єктів.

Ми свої дослідження розпочали у 1982 р. незалежно від згаданих вище авторів і закінчили у 2003 р. Результатом цієї роботи стало поповнення списку рослин-господарів омели білої. За нашими даними, він охоплює 114 видів і форм — представників 13 родин і 25 родів.

Дані, наведені у таблиці, наочно демонструють, що найбільш уражаються представники родини Розові — 39, за ними йдуть Вербові — 18, Березові — 15, Кленові — 11 та Липові — 8.

Нижче наведено повний список рослин-господарів омели білої станом на 1.10.2003 в алфавітному порядку за родинами.

Aceraceae Juss.

Acer campestre L. — клен польовий
A. ginnala Maxim.* — к. прирічковий
A. negundo L. — к. ясенolistий
A. platanoides L. — к. звичайний
A. p. f. schwedleri (C. Koch) Schwerin — к. з. ф. Шведлера

A. pseudoplatanus L. — к. несправжньо-платановий

A. ps. f. purpureum (Loud.) Rehol.* — к. н. ф. пурпурова

A. rubrum L. — к. червоний

A. saccharinum Marsh. — к. цукристий

A. tataricum L. — к. татарський

A. velutinum Boiss.* — к. величний

Betulaceae S.F. Gray.

Alnus glutinosa (L.) Gaerth. — вільха клейка
Betula alnoides Buch. Kam. et Don.* — бере-за вільховидна

B. costata Trautv. — б. ребриста

B. dahurica Pall. — б. даурська

B. exilis Sukacz.* — б. мізерна

B. lenta L.* — б. вишнева

B. mandshurica (Regel) Nakai* — б. маньч-журська

B. maximowiczii Regel — б. Максимовича

B. neoalascana Sarg.* — б. новоаласкинська

B. obscura A.Kotula* — б. темна

B. occidentalis Hook.* — б. західна

B. papyrifera Marsh.* — б. паперова

B. pendula Roth. — б. повисла

B. populifolia Marsh.* — б. тополелиста

B. potanini Batalin* — б. Потаніна

Corylaceae Mirb.

Carpinus betulus L. — граб звичайний

Corylus avellana L. — ліщина звичайна

Fabaceae Lindl.

Robinia pseudoacacia L. — робінія звичайна

Sophora japonica L.* — софора японська

Fagaceae Dumort.

Quercus palustris Muench. — дуб болотний

Q. robur L. — д. звичайний

Hippocastanaceae Torr. et Gray.

Aesculus carnea Hagne — гіркокаштан червоний

A. hippocastanum L. — г. звичайний

A. hybrida DC. — г. гібридний

A. pavia L. — г. павія

Juglandaceae A. Rich. ex Kunth.

Juglans ailantifolia Carr.* — горіх айланто-листий

J. cinerea L. — г. сірий

* Види, виявлені автором.

J. major (Torr.) Heller* — г. великий

J. nigra L. — г. чорний

J. regia L.* — г. грецький

J. rupestris Engelm.* — г. скельний

Oleaceae Lindl.

Fraxinus excelsior L. — ясен звичайний

F. lanceolata Borkh. — я. ланцетний

F. pennsylvanica Marsh. — я. пенсільванський

Syringa wolffi C.K. Schneid. — бузок Вольфа

Rosaceae Juss.

Armeniaca vulgaris Mill.* — абрикос звичайний

Cerasus avium (L.) Moench. — черешня

Chaenomeles japonica (Thunb.) Lindl. — хеномелес японський

Crataegus altaica Lge. — глід алтайський

C. arnoldiana Sarg.* — г. Арнольда

C. canadensis Sarg.* — г. канадський

C. chlorosarca Maxim.* — г. зеленом'ясий

C. crus-galli L. — г. півниковий

C. flava Ait. — г. жовтий

C. monogyna Jacq. — г. одноматочковий

C. mollis Smith. — г. м'який

C. orientalis Pall. — г. східний

C. oxycantha L. — г. колючий

C. punctata Jacq. — г. крапчастий

C. sanguinea Pall. — г. кров'яно-червоний

C. schroederi (Rgl.) Koehne — г. Шредера

C. songarica C.Koch. — г. сонгарський

C. submollis Sarg. — г. напівм'який

Malus angustifolia (Ait.) Mich.* — яблуня вузьколиста

M. baccata (L.) Borkh. — я. ягідна

M. coronaria (L.) Mill. — я. вінцева

M. domestica Borkh. — я. домашня

M. floribunda Sieb.* — я. рясоквітуча

M. hupehensis (Ramp.) Rehd. — я. хубейська

M. micromalus Mak.* — я. мала

M. niedzwetzkyana Diech. — я. Недзведського

M. purpurea (Barlier) Rehd.* — я. пурпурова

M. sieboldii (Regel) Rehd.* — я. Зібольда

M. spectabilis (Ait.) Borkh. — я. чудова

M. sylvestris (L.) Mill. — я. лісова

M. toringoides (Rehd.) Huguen * — я. торінговида

Padus avium Mill. — черемха звичайна

P. maackii (Rupr.) Kom.* — ч. Маака

P. serotina (Ehrh.) Agardh.* — ч. пізня

Pyrus communis L. — груша звичайна

Sorbus aucuparia L. — горобина звичайна

S. domestica L.* — г. домашня

S. intermedia (Ehrh.) Pers.* — г. проміжна

S. torminalis (L.) Crantz. — берека

Rutaceae Juss.

Phellodendron amurense Rupr. — бархат амурський

Salicaceae L.

Populus alba L. — тополя біла

P. balsamifera L. — т. бальзамічна

P. berolinensis (C.Koch) Dipp. — т. берлінська

P. bolleana Lauche — т. Болле

P. candicans Ait. — т. сива

P. canescens Ait. — т. сірувата

P. deltoides Marsh. — т. дельтовидна

P. nigra L. — т. чорна

P. pyramidalis Rosier. — т. пірамідална

P. simonii Carr. — т. китайська

P. s. f. fastigiata Schneid.* — т.к. ф. пірамідална

P. tremula L. — осика

Salix alba L.* — верба біла

S. a. f. vittelina Stokes.* — в. б. жовтолиста

S. a. f. v. pendula Rehd.* — в. б. ф. жовтолиста плакуча

S. caprea L. — в. козяча

S. fragilis L. — в. ламка

S. pentandra L. — в. п'ятичичинкова

Tiliaceae Juss.

Tilia americana L. — липа американська

T. begoniifolia Stev. — л. кавказька

T. b. f. euchlora (C.Roch) Ig. Vassil. — л. к. ф. кримська

T. mandshurica Rupr. et Maxim.* — л. маньчжурська

T. platyphyllos Scop. — л. широколиста

T. tomentosa Moench. — л. повстиста

Ulmaceae Mirb.

Celtis occidentalis L. — Каркас західний

З наведеного списку можна побачити, що до рослин-господарів омели білої додалися представники двох нових родів — абрикоса і софори. Основне збільшення відбулося за рахунок видів вищезгаданих 22 родових комплексів, зокрема з родів: береза — 9 ви-

дів, горіх — 4, яблуня — 4 види і 2 гібриди, глід — 3 види, в цілому 37 видів, форм і гібридів.

Проаналізувавши результати досліджень Т.О. Булгакової [3] та наші власні, ми з'ясували, що найчастіше омела трапляється на представниках родів тополя, клен, липа, яблуня, глід, береза, верба, робінія, а в межах цих родів — на тополі канадській, кленах звичайному і цукристому, робінії звичайній, липі серцелистій, горобині звичайній, вербах ламкій та білій, березі повислій. З яблунь найбільше вражаються ті, чиї плоди зимують на дереві, тобто, які найчастіше відвідуються птахами, що є переносниками насіння омели. Те саме можна сказати і про глоди. Дуже рідко омела трапляється на абрикосі (нам відомий лише один випадок), бархаті амурському, тополі пірамідальній, клені ясенелистому, незважаючи на те, що ці види досить поширені.

Автор не претендує на завершеність списку рослин-господарів омели білої, бо дослідженнями не охоплені крайній південь, південний схід та Південний берег Криму України. Навпаки, фраза "До таксономії...", що входить до назви статті передбачає його подовження за рахунок вже інтродукованих або ще не залучених до культури в Україні рослин. На нашу думку, потрібно провести спеціальні дослідження причин розселення омели.

1. Бейлин И.Г. Омела в Западной Европе и СССР //Тр. Ин-та леса АН СССР. — 1950. — Т. 3. — С. 328—350.

2. Булгакова Т.Е. Омела белая в ботанических садах и парках Правобережной Украины //Вредители и болезни декоративных растений. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 93—101.

3. Булгакова Т.О. Омела та її рослини-господарі в дендропарку "Олександрія" АН УРСР // Інтродукція деяких екзотів і політомічний метод їх визначення. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 46—58.

4. Виноградов-Никитин П. Заметки об омеле // Тр. Ботан. сада Юрьевского ун-та. — Юрьев: Типография Маттисена, 1912. — Т. 13. — Вып. 1. — С. 33—34.

5. Вульф Е.В. Флора Крыма. — М.; Л.: Огиз-сельхозгиз, 1947. — Т. 2. — Вып. 1. — 330 с.

6. Гейдеман Т.С. Определитель растений Молдавской ССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1954. — 468 с.

7. Кохно М.А. До біології омели // Доп. АН УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — № 11. — С. 231—241.

8. Кузнецов С.І., Левон Ф.М., Клименко Ю.О. та ін. Сучасний стан та шляхи оптимізації зелених насаджень у Києві // Інтродукція і зелене будівництво. — Біла Церква: Мустанг, 2000. — С. 90—104.

9. Ларионов Д. Омела //Сельское хозяйство. — 1912. — № 10. — С. 231—241.

10. Мирзоян С.А. Омела в лесах и садах Армении //Лесное хозяйство. — 1957. — № 3. — С. 41—42.

Рекомендував до друку М.А. Кохно

А.К. Дорошенко

Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, г. Киев

К ТАКСОНОМИИ РАСТЕНИЙ-ХОЗЯЕВ VISCUM ALBUM L. В УКРАИНЕ

По результатам многолетних исследований автора и данным литературных источников приводится список растений-хозяев омелы белой в Украине, охватывающий 114 видов, форм и гибридов, принадлежащих к 25 родам и 13 семействам. Из них 37 видов и форм растений-хозяев омелы белой приводятся впервые.

О.К. Doroshenko

M.M. Grishko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

TO THE ASSORTMENT PLANT-MASTERS OF THE VISCUM ALBUM L. IN THE UKRAINE

As a result observation author's and other investigator's composed assortment plant-masters of the *Viscum album* L. It's 114 species, forms and hybrids, 37 taxons are new.